

in siten želodec in hočejo jesti, — da se torej mora zemlja siliti z umnim kmetovanjem v obilnišo rodovitnost.

Od kod pa izvira toliko zanemarjenje kmetijstva? se nam nehotama vriva tukaj vprašanje. Po mojih mislih izvira to zanemarjenje nekoliko iz pomanjkanja potrebnega nauka, še bolj pa iz pomanjkanja mnogoletnih djanjskih izglede. Tudi tukaj velja pregovor: „Besede mičejo, izgledi vlečejo.“ Uči ga še tako lepo in prepričljivo, dokazuj mu, kakor véš in moreš, — poslušal te bo, morebiti ti tudi poteril; al če ne vidi tvojega nauka z izgledi v djanji velikrat poterjenega, je skorej večjidel vse zastoj. Dobro še pomnim dogodbo, ki mi poteruje to resnico. Obiskal sem bil nekega kmeta blizu Idrije. Ravno v hlevu je bil, kjer so bili gnoj izkidali in na njivo zvozili. Ko stopim v hlev, vidim tukaj veliko zanikernost, posebno pa so bile tla take, da se Bog usmili! Zgolj skalovje, polno vdertin in robov; hrib in dolina na majhnem prostoru. Uboga živina! sem si mislil, ki mora na takem ležati. Naprej sem vedel, da bi bil metal bob v steno, ako bi bil svetoval gospodarju, naj poravná tla, naj naredi iz dilj pôd proti sredi zaveznjen, da se bo gnojnica po žlebu odtekala v jamo, kjer jo bo lahko zajemal in ž njo polival gnojnice, ali njive, ali travnike; zato sem mu le rekel: „prijatelj, poglejte, tam v uni melini imate toliko nerodovitne persti, napeljite je v hlev nekoliko voz, zasujte ž njo te jame, potem bo lahko živina ležala, perst se bo napila gnojnice, zvozite jo potem na njive, to bo tako dobro kakor gnoj.“ „Šentaj,“ je rekel, „ta je res pametna.“ Mislil sim si, da sem dosegel svoj namen, al — perst je še danes v melini, in jame v hlevu so še danes take, kakor so bile takrat.

Ako pogledamo nazaj po minulih letih tega stoletja, vidimo, da sta se v Idrijski okolici posebno dva moža trudila za povzdigo kmetijstva in sadjoreje, ranjki gosp. P. Leskovec, posestnik na Veharšu in adjunkt kranjske kmetijske družbe, in pa gospod Janez Mulej, sedaj dosluženi fajmošter, od leta 1826 do leta 1830 pa kaplan pri Fari. Gospod Leskovec je bil umen kmetovavec, izučen po vseh pravih kmetijstva. Zelo si je on prizadeval s podučevanjem pridobiti in uneti svoje rojake za napredek v kmetijstvu; al namest da bi bil mož, ki je vès gorel za dobro, po že poterjenih vodilih prenařeval kmetijo, se je preveč le s skušnjami pečal; skušnje so mu večkrat spodletele, rojaki pa so se mu — posmehovali, in tako blagi mož ni dosegel svojega namena z vso učenostjo in prizadevnostjo. Kakor je želel rajnki Leskovec povzdigniti kmetovanje sploh, ravno tako se je trudil g. Janez Mulej posebno s sadjorejo. Dobro vedoč, da le malo koristijo besede brez izgledov, je ta blagi gospod po farovškem vertu pri Fari drevje sadil, cepil in trebil. Slišati budljive besede, še bolj pa viditi lepe izgleda, je jelo ljudi mikati po sadji, in kmalo so bili zasajeni s pomočjo imenovanega dobrotljivega gospoda celi dolgi obrunki s češpljami, verti pa z jabelki in hruškami. Lepa nada prihodnosti! Al leta 1830 je bil ta blagi, za sadjorejo vès goreči gospod prestavljen v Šmarijo, in po njegovem, za Faro prezgodnjem odhodu je vnetost za sadjorejo pešala in pešala, tako dolgo, da stoji zdaj na farovškem vertu komaj kako troje revnih debel, nekdaž lepi obrunki so zdaj zapušeni, in kar je sem ter tje družega sadja tisto dōbo zasajenega, hira in umira, kakor nežna cvetlica, ki jo je zapustila skerbna vertuarjeva roka, in se zastoj ozira po kakem gospod Janezu, ki naj bi ga čedil in trebil, pomagaje mu k plodoviti rodovitnosti. Ko bi se pa bili Prifarci po napeljevanji gospod Muleja resnobno poprijeli sadjoreje, koliko Idrijskih dnarjev, za sadje skupljenih, bi bilo ostalo pri njih, ki jih pa zdaj memo njih nosijo bližnji sosede Tominci, verlo pridni sadjorejci. Taka le se godí, kadar zanikernik roke križem derži, pridniši sosed mu terga iz rok lepi dobiček, in mu s tem pridiga glasno: „Sreča te iše, um ti je dan, najdel jo boš, ak nisi zaspan!“ —

Al denimo na stran minuloost, ki je vničila lepo priza-

devanje dvéh, za povzdigo kmetijstva in sadjoreje tako iskrenih mož, in poglejmo na koncu tega spisa še prihodnost.

Kar zadeva kmetijstvo, bo blez še marsikaj Idrice steklo pred v Sočo, preden se bo povzdignilo do tiste stopnje, na kateri bi imelo že zdaj biti v blager domovini, in na kateri je že zdaj po več krajih našega cesarstva. Kako obilne pridelke bi lahko imeli z umnim kmetovanjem ondašnji posestniki, ker imajo, kakor nam pričajo zemljišne knjige, velike prostorne zemljiša, ki se pa obdelujejo zdaj le slabo, — rabotno — po tlačanski. Pomagalo bi, ako bi bilo mogoče ustanoviti v Idrii tudi nekako kmetijsko šolo za preparande, pa tudi za vse druge, kateri bi želeli takega nauka, postavimo, tako, kakor sta učila kmetijstvo v Ljubljani leta 1848/49 gospod Dr. Orel in gosp. Dežman, in sedaj gosp. fajm. Zalokar v kmetijski šoli ljubljanski, se vé, da v slovenskem jeziku, in pa, ako bi v ondišnji okolici jel kak posestnik kmetovati po umnem kmetovanji.*) Lep izgled bi gotovo odperl tudi drugim oči, in spoznali bi, da se je treba tudi kmetijstva učiti in s časom naprej iti. Kar pa zadeva sadjoreje, gledamo z veselim sercom, kako da izhaja lepa zarja na obnebi nadepolne prihodnosti, ki mora pregnati tamoto nevednosti in nečimernih preso. Vidil sem pri nekem kmetu lep prostor, kakor nalaš vstvarjen za sadje, pa prazen. Opominjal sem ga, naj bi ga s sadnim drevjem zasadil. „Gospod“, mi je odgovoril, „pri nas ni za sadje, škodje mu ta presneta prejnuta (Brennhütte = topivnica, kjer topé rudo)“. Da dušivni smrad, ki hlapí iz peči topivnic in se razširja deleč okrog, kamor vleče veter, ne tekne ne človeku ne živini, je res, — al da bi škodval tudi sadju toliko, da bi še smelo opušanje s „prejnuto“ izgovarjati, ta je bōsa. —

Da se je skerbelo pri ti novi napravi za pripraven prostor, za dobrega učenika in za druge potrebsine, to se že tako vé. Hvala torej visoki vladi, ki je spet na noge spravila eno občnokoristnih naprav v naši lepi domovini! Hvala pa tudi slavni kmetijski družbi, ki je, svesta si svojega važnega poklica, prva sprožila to potrebo! Da si bo pa tudi gospod vodja Idrijskih šol s svojimi učeniki na vso moč prizadeval pokazati, da je tudi kos storiti, kar pričakujete vlada in kmetijska družba, temu je porok njegova dosedajna sloveča delavnost pri šolah. Torej ne želimo družega, kakor: dobro srečo! k novemu početju. Zoridanov.

Zgodovinski pomenki.

Iz gornjega Štajarskega Δ. Ne samo zemlja, v kateri še sadaj Slovenci prebivajo, je za zgodovino in jezikoslovca slovenskega važna, temoč tudi one pokrajine, v katerih so Slovenci nekdaž stanovali. Zgodovinsko gotovo je, da so Slovenci do 9. stoletja segali do virov Drave in do reke Ina, in da bi ravno ne poterjevali stari pisatelji te resnice, še nam vendar po gornjem Štajarskem popričujejo krajne imena nekdanjo bivanje Slovencev v teh krajih. Tukaj Vam nekoliko takošnih pošljem, ktere se najdejo v starih admontskih urbarskih bukvah:

Chatissa, Chatsa, dnešnji dan Kač, primeri: Katiše na Kranjskem od kat, novoslov. cet = breg. — Corozsou (mons), brez dvombe: Koroško. — Feustriz, „fluvius et vallis“ = Bistrica pri Knittelfeldu. — Fiustriz (nemus) blizu Judenburga. — Grada, Grad-

*) Žir ne spada sicer v Idrijsko okolico; ker pa ni ravno dalječ od Idrije, bi vendar utegnulo lepo prizadevanje častitega ondašnjega fajmoštra gosp. Majnika za povzdigo sadjoreje tudi njemu koristiti; tudi umni kmetovavec Otrinov Janez utegne okolici lep izgled biti, ker ni le že svojih senozet veliko zboljšal, temuč tudi živinorejo želi na boljšo stopnjo spraviti; iz tega namena je prišel nedavnej nalaš v Ljubljano; priporočili smo ga po sporočilu čast. gosp. kaplana Lenček-a gosp. predsedniku kmetijske družbe Terpinu, ki so mu, spoznavši Otrina, verlega in za napredek vnetega gospodarja, cenó prodali žlahno telico švajcarskega in pa junčka Pincgavskega rodú, ki bota zaredila onim hribovskim krajem dostojno plemo. Vred.

na, Chraednie „in Undrim fluens aqua“ = Gradnica in Undra = Odra v sekovskem okrožji. — Ad In heringum Ingeringum okoli Knittelfelda „Ingeringbach“ = Ingernik od igo, nosljano ingo „jugum montis Metvedsdorf, „in vicinio castri Lichtenstein = Medvedova ves. — Pelsa, Pelissa Pelse od pelso = pleso, kar v rusčini pomenjuje jezero, mužo itd., dan današnji: „Maria am Moos zu Pöls“. Poznamlovanje „am Moos“ opominja na pleso. — Rute, „praedium in valle Gratzlup“ od ruta „Bergwiese“. — Sirnic major, večja Sernica v okrožji admontškem — Trigovle, lesovje pri Sekavi, menda Tribovlje. — Vrezen = Brezje. — Vischarn = Višarje. — Welisa, Welse dnešnje mestice „Oberwöls“ od Velesa boga črede, primeri: Velesovo na Kranjskem. Znamenita je pritiklina isa, sadaj sicer v slovenščini ni več navadna, al ujema se z pritiklinama isa in iha v osebnih imenih, na pr.: Jeriša in Jeriha, in iz iha je brez dvomde isa, ker h rad prestopa v s; primeri serbsko: dusi za duhi. — Zvedlobrado (vertex montis) = svetla brada.

Da bi se vendar kateri naših učenih Slovincov lotil sredo = večne zgodovine Slovincov! Upamo si, da g. Terstenjak nam bode razjasnil prazgodovino (Urgeschichte) Slovincov in jo peljal do razpada rimskega cesarstva. Al ne manj važna je zgodovina Slovincov od razdora rimskega cesarstva do Karla vélikega, kateri je samostalnost Slovincov poterl. Zanimivo bi bilo zvediti, kako je s pomočjo svojih „Gaugrafov“ Slovence deloma ponemčil, deloma pa k izseljevanju prisilil. Gradiva bi se našlo v arhivih nemških samostanov: kakor v Admontu, Kremsmünster-u, pri sv. Petru v Sologradu, v Göttweih-u itd. zadosti. Posebno dosti gradiva za to dóbo slovenske zgodovine hranijo arhivi solo-gradskega škofa, dalje bamberskega, ker bamberski škofi so z nemškimi naseljenci napolnili vso labudsko dolino, dalje frižinski, sadaj v Monakovem (München) hranjeni.

Slovinci imajo toliko učenih mož na učiteljskih stolicah kakor slavnega pisatelja kanonika in prof. Dr. Robiča v Gradcu, dalje ne manj slavnega prof. Dr. Muršeca, učenega prof. J. Terdina v Reki; tudi imamo dosti slovenskih učenih mož v admontskem in š. pavlanskem samostanu, na bogoslovnem učilišču v Ljubljani itd.; kako veselo bi bilo, da bi kateri téh mož ob šolskih praznikih se podal v naznamljane mesta in tam izpisaval „dotične data in facta“, ktere bi se lahko deloma v „Novicah“, deloma pa v časopisih štajarskega in kranjskega historijskega društva razglaševale. Naj bi pač želja ta ne ostala le „pium desiderium!“

Ozir po domovini.

Tersački grad.

V lanskim „Novicah“ popisovaje Reko sem tudi tersački grad omenil, al le v malih črticah. Preimeniten se mi dozdeva, da ne bi ga častitim bravcom obširniše popisal. — 25. dan t. m. sem šel z nekim svojim prijateljem na Tersat, kjer so ravno praznik preblazene Device Marije z veliko slovesnostjo obhajali. Po dokončani popoldanski službi božji greva ogledovat grad, ki je v preteklih stoletjih zelo slovel; sozidali so ga še pred Kristusovim rojstvom Rimljani in ga imenovali „Tersacticum“. V srednjem veku so bili njega lastniki grofi Frankopanski, sedaj pa je njegov posestnik general Nougent (izgovarjaj Nužan).

Ko nama je čuvaj odperl dvorišne vrata, stopiva na dvoriše, ki je pred malo hišico, general Nougent-ovim stanovanjem. Prijazni hišnik nama je pokazal njegovo stanovanje. Tu ne opaziš nobenega lišpa, vse je le v priprostem vojaškem redu. Slavnega Nougent-a stanovanje so tri sobe: jedilnica, spavnica in pa tretja soba. Opazijo se v njih le naj potrebniše stvari: mize, stoli, nizka vojaška posteljica;

zidovje je pa okinčano z zelo lepimi podobami, da je malo takih. Občudoval sem posebno podobo Jakoba, ki, potovaje na ptuje in pod milim nebom spijoč, v sanjah po čudnih lastvicah angelje v nebo in z neba hodit vidi; potem podobe Nougent-ovih glasovitih prededov, rojenih v Irlandii; podobo nekega viteza, ki pridši iz križanske vojske svoj grad podert in svojega očeta mertvega najde, in še veliko drugih sila lepih podob.

Ko sem se vsega tega dosti nagledal, grem po lepem vertu med mladimi cipresami k podertinam starega tersaškega grada. Groza me je spreletela, ko pridemo med to zidovje, ki se vsem nevihtam vremena in zobu časa močno ustavlja; mislil sem si, kaj ne nekdanj tukaj bilo, kaj je sedaj!

Iz časov starih Rimljanov vzdiguje široki stolp svojo z raznim rastlinjem obrašeno glavo kviško; njegovo zidovje je terdo ko skala in skor nerazrušljivo. Drugo zidovje, ki je pa še precej razrušeno, je delo srednjega veka. Stopivšimu na zidovje se mi je pogled odperl, da je malo takih! Vidila se je cela Reka, jadransko morje do otokov, Učka in drugi istrijski hribi, sinje dinariške planine itd.; papirnica in grobniške gore so mi bili bližnji sosede.

Zdaj stopim iz zidovja, in čuvaj mi pokaže skrivno pot, ki pelje skozi goru na Luizino cesto; ta pot pa je zaperta, zrak v nji je zelo pokvarjen, sveče vgasnejo, in nevarno bi bilo noter iti. Vidi se dalje podzemeljsk hram, nekdanja ječa, kamor ni še nikdar luč dneva posvetila. Oh! strašna svedočba nekdanjih divjih časov! V skalo vsekana ječa je bila brez vrat; jetnike so od zgoraj doli v njo spuščali, in skozi ravno tisto luknjo so jim metali njihov vsakdanji kosček kruha in podajali posodico vode. — Ko so skozi skalo vrata vsekali, so našli človeške košice.

Nad tem hramom je napravil Nougent sv. Jožefu posvečeno kapelico, v kateri si je pripravil iz lepega kamna vsekane grob; na drugi strani kapelice počiva njegova žena. Pod kapelo pa v omenjenem hramu bodo ležali njegovi otroci; ena hči, ki mu je že umerla, počiva, dokler se ji grob ne pripravi, pred kapelo na vertu.

Pred kapelo sta dva stebra z latinskim napisom; spominka sta iz francozke vojske leta 1800; prinesel ju je Nougent z dovoljenjem cesarja Franca na svoj grad. — Nar bolj ogledovanja vredno je pa zbirka starih kamnov, orožja in lepih slik (podob). Vidi se rimski bogovi, slike dvéh rimskih cesarjev, velikanske, sila umetne slike mož in žen. Vidi se iz vsega tega, kako umetni so stari Rimljani bili. Vse to je večidel iz „Herkulana in Pompej“ — dvéh mest, ki ju je ogenj pljuvajoči Vesuv ob času vladarja Tita zasul.

Slavni Nougent stanuje malokdaj tukaj; pozimi biva v Benetkah, in le ob poletji prihaja včasih sem.

Ker Slovinci znamenito cerkev in božjo pot na Tersatu dobro poznajo, menim, da sem jim vstregel tudi s popisom tersaškega grada.

V Reki.

J. Bilc.

Smešnice — pa ne izmišljene.

* Da se konjederke rade pečajo z ozdravljanjem ljudi, je dovelj znano. Kako pa so zbrihtane v svoji „kunšti“, naj povém, kaj ena pri nas na Št. svetuje, kadar ima otrok božjast. En možk mora hlače sleči in pri ti priči morajo v tople hlače vtakniti božjastnega otroka, tako, da glava tje pride, kjer je bila popred rit; v tem se mora še z majeronovo štopo kaditi!! —

* Neki gospodar je mislil, da mu je kobila breja. Ko je že čas brejosti minul, kobila pa nič ni povergla in še dalj časa ne, gospodar pa je še zmiraj terdil, da kobila mora biti breja, mu je svetoval nekdo, naj kobili zadej detelje položi; kadar bo kobila ležala, bo žrebe prišlo detelje jest; takrat naj mu pa ujdno na glavo natakne, in dobil ga bo. — Bebec mu je res verjel, in deteljo tako po-